

MARIUS GRIGONIS

Augsburgo universitetas, Vokietija

APIE NEREDUKCINĘ PAŽIŪRĄ Į ASMENINĘ TAPATYBĘ*

About Non-reductive Approach in Personal Identity

SUMMARY

The paper aims at delivering: first, a presentation of the problem of criteria for personal identity and the central thesis of a non-reductive approach (*the Simple View*); second, an enumeration and description of the main metaphysical and methodological reasons for the acceptance of the position in question; and third, a presentation, in the form of postulates, of certain consequences of those reasons that could be used for a further analysis of the notions of person and personal identity within the framework of *the Simple View*. An indirect aim is to demonstrate, *primo*, that the non-reductive account is internally diverse, *secundo*, that this position is, contrary to widespread opinion, intellectually interesting and informative, and *tertio*, that it allows for an unconventional reconstruction of persistence through time in terms of a family of certain ontological relations.

SANTRAUKA

Pristatoma, pirma, asmeninės tapatybės kriterijų problematika bei pagrindinė neredukcinės pozicijos tezė asmeninės tapatybės atžvilgiu; antra, įdėmiau pažvelgiama į metafizinius ir metodologinius aspektus, palankius šiai pozicijai; trečia, postulatų forma pateikiamos tam tikros atviros išvalgos, kurios galėtų padėti

* ■ This paper has been prepared within a project that has received funding from the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme under the Marie Skłodowska-Curie grant agreement No 650216 (*The Ontology of Personal Identity*). I would like to express my deep gratitude to my supervisor at the University of Augsburg, Prof. Uwe Meixner, for his support and valuable critical comments. I am also immensely indebted to Dr. Dalius Viliūnas from the *Lithuanian Culture Research Institute* (Department of the History of Lithuanian Philosophy) both for helping me to translate this text into Lithuanian and for providing me with some insightful philosophical remarks.

RAKTAŽODŽIAI: *the Simple View*, neredukcinis požiūris, kriterijai, identiškumas, asmuo, trukmė, laikas, objektas, sąlyga.
KEY WORDS: *the Simple View*, non-reductive, criteria, identity, person, persistence, time, object, condition.

tolesnems *asmens* ir *asmeninės tapatybės* sąvokų analizėms *the Simple View* sferoje. Tarpinis reprezentuotų svarstymų tikslas – parodyti, pirma, kad neredukcinis požiūris kaip toks yra daugialypis, antra, kad tai yra požiūris, žadinantis intelektualinį interesą, trečia, kad jis įgalina nekonvencinę trukmės laike traktuotę kaip apibrėžtų ontologinių ryšių giminę.

The identity of a person is a perfect identity; wherever it is real, it admits of no degrees...

Thomas Reid

Šiame tekste norėčiau išvardyti ir aptarti skirtingas priežastis, dėl kurių filosofai rezignuoja dėl teorijomis stipriau pagrįstų *asmens* sąvokos analizių. Pirmiausia tai lies asmeninės tapatybės kriterijus laike, mat tokių kriterijų pakankamumą analitiniai mąstytojai, kaip įprasta, sieja su mažiau ar labiau įtikinamomis minėtos sąvokos analizėmis. Ketinu pasirinktinai iš filosofinės literatūros pateikti tuos neredukcinį požiūrį remiančius motyvų pavyzdžius, kurie atrodo labiausiai raiškūs. Šie motyvai bus ir metafiziniai, ir metodologiniai – epistemologiniai. Po to

iš pateiktų pavyzdžių bandysiu daryti ne tiek atviras išvadas, kiek veikiau tam tikrus postulatus, kurie galėtų padėti tolesnems *asmens* bei *asmeninės tapatybės* sąvokų analizėms vadinamojo *the Simple View* rėmuose. Tarpinis mano svarstymų tikslas yra parodyti, pirma, kad neredukcinė pažiūra nėra vienalytė pozicija, antra, kad – priešingai paplitusioms opinioms – nėra intelektualiniu požiūriu neįdomi ir neinformatyvi pozicija, o trečia, kad ji gana netikėtu ir paprastu būdu leidžia buvimą laike interpretuoti kaip tam tikrų ontologinių ryšių šeimas.

KAS YRA *THE SIMPLE VIEW*?

Diskusijose apie asmeninio tapatumo kriterijus laike – be vadinamųjų redukcinių sampratų, siūlančių įvairius asmeninio tapatumo kriterijus, – atstovaujama pozicija, kurios pagrindu neigiamas arba tokių kriterijų egzistavimas, arba pats jų formulavimo būtinumas. Ši nuostata kai kada vadinama neredukcine pažiūra arba paprasta pažiūra (*the Simple View*). Deanas W. Zimmermanas šios nuostatos šalininkams netgi nukalė atskirą terminą – „the identity mystics“¹. Vis dėlto dalyko literatūroje prigijio terminas „the Simple View“, kuris šiame tekste reikš „neredukcinį požiūrį“.

Neredukcinio požiūrio šalininkų yra daug, o jų filosofiniai įsitikinimai *asmens*

atžvilgiu dažnai diametraliai skiriasi vienas nuo kito. Vis dėlto juos visus sieja tam tikras bazinis įsitikinimas, kurį galima apibendrinti šia teze:

(SV) neegzistuoja ne autoreferentiški ir informatyvūs asmeninės tapatybės kriterijai laike².

Siekiant suprasti, ką sako šis teiginys, pirmiausia dera įdėmiau pažvelgti į pačią sąvoką *tapatybės kriterijus*³. Būtent reikia aiškiai atskirti tapatybės sąlygas nuo tapatybės kriterijų bei metafizinius kriterijus – nuo episteminių kriterijų. Tapatybės sąlygos turėtų būti, pasakytume, identiškumą sąlygojantys ontiniai veiksniai arba tai, kuo identiškumas galėtų

būti pagrįstas (tos sąlygos kartu būtų teiginių apie identiškumą teisingumo (*truth conditions*) sąlygomis). O tapatybės kriterijai yra šių sąlygų kalbinė išraiška. Šiuo atveju būtų galima, pvz., situacija, kai kas nors iš tiesų turėtų kokias nors tapatybės sąlygas, tačiau nebūtų galima formuluoti atitinkamų kriterijų. Toliau, skirtumas tarp metafizinių (ontologinių) kriterijų ir episteminių (evidencinių) kriterijų pagrįstas tuo, kad kai metafiziniai kriterijai įvardija minėtas tapatybės sąlygas, episteminiai kriterijai mums teikia tapatybės patvirtinamumo galimybes – todėl jie yra tapatybės pažintiniai įrankiai. Pastarojo skirtumo galima konsekvencija yra episteminių kriterijų egzistavimas trūkstant atitinkamų metafizinių kriterijų. Iš kriterijų paprastai laukiama, kad jie bus informatyvūs ir neimplikuos rato klaidos (nebus autoreferentiški), t. y. teiks kokias nors esmines pažintines informacijas apie analizuojamus objektus ir aiškiu arba paslėptu būdu nesinaudos pačia *identiškumo* sąvoka.

Dabartinėje dalyko literatūroje vyraujantys tapatybės kriterijai formuluojami kaip būtinos, drauge ir pakankamos sąlygos. Ši gana vienašališka prieiga iškelia daug esminių klausimų, pvz., klausimą, ar šio tipo kriterijų reikalavimas kiekvienu atveju nėra kartais pernelyg didelis reikalavimas, arba klausimą, ar duotajai objektų kategorijai gali egzistuoti daugiau nei vienas ir pakankamas tapatybės kriterijus. Juk negalima iš anksto atmesti galimybes, kad, pvz., tam tikrų objektų atžvilgiu galima be kolizijų formuluoti tik būtinas sąlygas. Kai kurie netgi mano, kad tapatybės kriterijai kaip būtinos ir kartu pakankamos

sąlygos gali būti traktuojami kaip būtinos apibrėžtų sąvokų pritaikomumo sąlygos⁴. Dabar nenoriu gilintis į šiuos painius klausimus ir dėl aiškesnio dėstymo vadovaujuosi nereviziniu požiūriu.

Tapatybės kriterijai kaip būtina ir drauge pakankama sąlyga papildomai skirstomi į vadinamuosius vieno lygmens ir dviejų lygmenų kriterijus. Vieno lygmens kriterijaus pavidalas yra toks:

$$(K1) \forall x \forall y \{x \in K \wedge y \in K \rightarrow [x = y \equiv R(x, y)]\}$$

(pažodžiui: bet kokiems dviem objektams x ir y , priklausantiems giminei K : x yra tapatus y visada ir tik tada, kai tarp x ir y egzistuoja ryšys R).

Dviejų lygmenų kriterijų galima pavaizduoti tokia bendrąja formule:

$$(K2) \forall x \forall y \{ [x \in K \wedge y \in K] \rightarrow \langle x = y \equiv \forall w \forall z \{ [S(x, w) \wedge S(y, z)] \rightarrow R(w, z) \} \rangle \}$$

(pažodžiui: bet kokiems dviem objektams x ir y , priklausantiems giminei K : x yra tapatus y visada ir tik tada, kai bet kokiems dviem objektams w ir z , jeigu tarp objektų x ir w egzistuoja ryšys S ir tarp objektų y ir z egzistuoja ryšys S , tai tarp objektų w ir z egzistuoja ryšys R).

Dera priminti, kad pateiktos formulės sudaro tapatybės kriterijų schemą sinchronine prasme; jeigu norėtume disponuoti atitinkamomis diachroninės tapatybės kriterijų schemomis, turėtume jas aprūpinti deramais laikiniais indeksais, pvz. (pavartojant terminą „asmuo“):

(K1*) $\forall x \forall y \forall t_1 \forall t_2 (x \text{ momentu } t_1 \text{ yra tas pats asmuo, kaip } y \text{ momentu } t_2 \text{ visada ir tik tada, kai } x \text{ momentu } t_1 \text{ yra susietas ryšiu } R \text{ su } y \text{ momentu } t_2)$

(K2*) $\forall x \forall y \forall t_1 \forall t_2 \{x \text{ momentu } t_1 \text{ yra tas pats asmuo, kaip } y \text{ momentu } t_2 \text{ visada ir tik tada, kai } \forall w \forall z \text{ (jeigu } x \text{ yra susietas su } t_1$

ryšiais S su w , o y yra susietas momentu t_2 ryšiais S su z , tai w ir z lieka ryšyje R savo paties atžvilgiu).

Neatsižvelgiant į tai, kuri iš pateiktųjų išraiškų preferuojama faktiškai, kiekvienu atveju ieškoma asmeninės tapatybės sąlyga yra ryšys R . Galbūt reikia pažymėti iš karto, kad ryšys R turi panašių formalijų savybių kaip identiškumas: tad yra refleksyvus, simetrinis ir tranzityvus, todėl jis yra ekvivalencijos sąryšis.

Apibendrinus filosofinę literatūrą, išvelgtina, kad joje susiformavo trys bendriausieji generaliniai atsakymai į klausimą, kas yra ryšys R iš esmės: (a) redukcionistiniai – fizikalistiniai sprendimai, pagal kuriuos asmeninė tapatybė pagrįsta apibrėžtomis fizinėmis reliacijomis (pvz., erdvėlaikio kontinuumu, kauzaliu abipusiškumu, gyvybinių procesų tęstinumu, kūno identiškumu arba smegenų (kamieno) identiškumu); (b) redukcionistiniai – psichologistiniai sprendimai, kurių pagrindu asmeninė tapatybė grindžiama tam tikromis psichinėmis arba dvasinėmis reliacijomis (pvz., atminties arba *quasi* atminties tęstinumu, kauzalinio tęstinumo tarp mentalinių būsenų, dvasios identiškumo); (c) neredukciniai sprendimai, pagal kuriuos asmeninė tapatybė yra pirminis ir neredu-

kuojamas faktas pasaulyje, kurio egzistavimas neparemtas kokių nors kitų faktų egzistavimu.

(C) pozicijos eksplikacija vis dėlto nepatenkintų visų pozicijų, kurios asocijuojamos su neredukcine pažiūra, t. y. pažiūra, kad asmeninės tapatybės kriterijai neegzistuoja. Juk pirmu žvilgsniu šioji eksplikacija tarsi sankcionuoja patį mėginimą formuluoti tapatybės kriterijus, kada tezė (SV) skelbia, kad tokių nėra. Šis dvireikšmiškumas kyla iš fakto, kad egzistuoja labai įvairios priežastys ir skirtingi motyvai akceptuoti neredukcinę pažiūrą. Tezė (SV) implikuota – aiškiai arba slapčia – visose minėto požiūrio versijose, tačiau jose nepasireiškia savarankiškai. Kaip įprasta, su ja dalyvauja daugybė kitų metafizinių teiginių apie asmenis bei labai skirtingi metodologiniai ir teoriniai pažintiniai įsitikinimai. Būtent šioji genetinė skirtingybė kalta dėl to, kad neredukcinę pažiūrą nėra vienašalytė pažiūra. Dabartinio teksto požiūriu svarbu pabrėžti minėtą skirtingybę, arba

- a) dalyvaujančiuosius metafizinius tvirtinimus kaip įsitikinimus (motyvus, pretekstus) priverčiančius akceptuoti (SV);
- b) metodologinius arba epistemologinius įsitikinimus, motyvuojančius (SV).

METAFIZINIAI MOTYVAI

Vienas iš pažiūros, išreikštos kaip (SV), šalininkų yra Jonathanas E. Lowe'as. Pasak jo, neegzistuoja asmenų asmeninės tapatybės kriterijų laike, kadangi asmenys sudaro fundamentalią objektų kategoriją (panašią, pvz., kaip elementariosios dalelės), kaip tokią ne-

galimą analizuoti panaudojant fundamentalesnes kategorijas. Tiksliau sakant, asmenys neturi savybinių dalių, todėl nedisponuoja neautoreferentiškomis diachroninės tapatybės sąlygomis. Sudėtinių substancialių objektų atveju tų objektų tapatybę lemia jų sandaros dalių

tapatybė (forma), tačiau asmenų atveju – kaip nesudėtinių substancialių⁵ objektų – nesusiduriame su jokiais sudedamosiomis dalimis, ir todėl negali egzistuoti joks tapatybės kriterijus kaip ekvivalencijos ryšys, kuris jungtų tas dalis. Negalima, Lowe'o nuomone, tokio ryšio pagrįsti net eventualiomis laikinėmis arba erdvinėmis asmenybės dalimis, kadangi numanomas kriterijus autoreferentiškas (metafizine prasme kiekvienos substancijos sudedamosios dalys yra tokios dalys, kurios gali egzistuoti nepriklausomai nuo jos; laikinių ir erdviųjų dalių atveju taip nėra). Panašiai ir mentalinių būsenų atveju (ir atitinkamai atveju, kai mėginama suformuluoti kriterijus šių būsenų pagrindu) – negalima jomis pasinaudoti, kadangi patys mentalinių būsenų identiškumo kriterijai jau numato asmenų egzistavimą. Kaip tvirtina Lowe'as, jeigu tam tikros giminės objektams tapatybės kriterijaus suformulavimas numato panaudojimą tam tikros kitos giminės objektų, tai reikia paprasčiausiai pripažinti, kad tam tikrų giminių objektams (šiuo atveju – pamatinių) jau negalima suformuluoti informatyvių tapatybės kriterijų⁶. Maža to, Lowe'as yra pasiryžęs pripažinti, kad terminas „asmuo“ sudaro „semantiškai paprastą natūralų giminės semantinį terminą“⁷, kuris jau nepaklūsta tolesnei analizei sąmonės ar kito mentalinio aktyvumo, standartiškai priskiriamo asmenims⁸, terminija. Jis taip pat mėgina atskleisti, jog bet koks buvimo asmeniu būtinų ir pakankamų sąlygų rinkinys *de facto* nėra taikomas kasdienėje asmenų individualizacijos ir identifikacijos praktikoje – šie procesai, nors ir atsiranda remiantis patyrimu,

vyksta visiškai spontaniškai, be apibrėžto algoritmo ir, o tai svarbiausia, yra beveik absoliučiai taiklūs.

Papildomi metafiziniai požįūriai – šiame kontekste esminiai – liečia eventualų asmens ryšį su kažkuo, kas tą asmenį turėtų konstituoti. Lowe'ui šis ryšys negali būti identiškumo ryšys: asmenys nėra identiški nei su organizmais, nei su kūnais, taip pat nei su tų kūnų dalimis, kadangi pastarieji neišvengiamai materialūs, o asmenys – ne; tai suponuoja, kad jie turi turėti skirtingus tapatybės kriterijus. Dėl to paties požįūrio lygiai taip atmetama konstituavimo reliacija, kadangi tai, kas nėra būtinu būdu materialu⁹, negali būti konstituojama kuo nors, kas yra būtinu būdu materialu. Lowe'as čia leidžia galioti tiksliau neapibrėžtai įkūnijimo (*embodiment*), kaip atrodo, emergentinės prigimties¹⁰ reliacijai.

Kitas autorius, kuris paremia neredukcinį požįūrį metafiziniais aspektais, yra Roderickas M. Chisholmas. Ontologinis pagrindas Chisholmui šiuo atveju yra du veiksniai: (i) skyrimas tarp atviros ir kasdienės identiškumo sampratos bei jos griežtos ir filosofinės sampratos; (ii) mereologinis esencializmas arba įsitikinimas, kad visi objektai turi savo dalis būtinu būdu¹¹. Objektus Chisholmas kategorizuoja į tikruosius objektus (*entia per se*) bei *quasi*-objektus (*entia successiva*). *Entia successiva* čia yra suprantami kaip loginės objektų konstrukcijos, kurios yra jų konstituojamos. Žinoma, konstituojančiaisiais objektais yra *entia per se*. Kiekviena *ens successivum* yra ontologiškai priklausoma nuo objektų *per se*: kiekvienu momentu, kada egzistuoja kokia nors *ens successivum*, egzistuoja

bent vienas objektas *per se*, kuris šią konstituoja konkrečiu momentu; įvairūs kokią nors *ens successivum* konstituojantys objektai yra tarpusavyje susieti netarpiškos sukcesijos ryšiu (kitais žodžiais, *ens successivum* yra laikiškai sutvarkytas jų konstituojančių objektų, kurie tarpusavyje susieti sukcesijos ryšiu, rinkinys). Bet kas, kas galėtų būti tuo momentu teisingai apibrėžta dėl kokios nors *ens successivum*, gali būti taip pat teisingai apibrėžta ir dėl ją tuo momentu konstituojančių objektų (išskyrus, žinoma, teiginius paties konstituavimo tema). Duotoji *ens successivum* trunka laike, apimdama įvairiomis akimirkomis įvairius tikruosius objektus, kurie ją konstituoja. Jokia *ens successivum* duotuoju momentu t negali būti griežtąja prasme identiška su bet kokia *ens successivum* momentu, skirtingu nuo t – *entia successiva* neišlaiko identiško laike. Apie laike trunkančius sukcesyvius objektus Chisholmas sako, kad jie išsaugo identišumą atvira ir kasdiene prasme, kuris vis dėlto nėra identiškas *sensu stricto*, bet tik kasdienėje kalboje atitinka sukcesiją, panašumą arba erdvės ir laiko kontinuumą. O *entia per se* trunka laike išsaugodamos identišumą griežtąja ir filosofine prasme – identišumą, kuris yra pirminis ir neredukuojamas į kitas reliacijas¹².

Šiuo atveju yra svarbus skyrimas tarp identiško griežtąja ir filosofine prasme ir identiško plačiąja ir kasdiene prasme. Iš esmės tai nėra dvi skirtingos sąvokos – identiškas gali būti tik vienas, o jo reikšmė sutampa su pirmąja minėta reikšme. Identiškas plačiąja ir kasdiene prasme nėra jokia papildoma identišk-

kumo atmaina, nors būtent šia „identiško“ sąvoka dažniausiai naudojama, Chisholmo nuomone, mūsų kasdiene diskurse. Kai kyla klausimai dėl kokių nors objektų identiškumo laike, turime, pasak jo, pirmiausia nutarti, kuria iš šių dviejų prasmų formuluoju pradinę problemą. Todėl mūsų neturėtų stebinti, kad, pvz., *Tesėjo laivas* momentu t_1 yra identiškas su *Tesėjo laivu* momentu t_2 (kasdiene prasme) ir tuo pačiu metu *Tesėjo laivas* momentu t_1 nėra identiškas su *Tesėjo laivu* momentu t_2 (griežtąja prasme). Praktiniu požiūriu kasdienė identiškumo samprata yra visiškai pakankama šnekamojoje kalboje ir idealiai tinka praktikoje. Vis dėlto kai pereiname į filosofinės refleksijos lygmenį, ši sąvoka jau nustoja būti patenkinama. Ši nepakankamumą iliustruoja, Chisholmo nuomone, svarstymai apie asmeninį tapatumą laike. Kai klausiame apie savo pačių tapatumą, laukiamame atsakyme negali būti, pasak jo, jokio dvireikšmiškumo ar neapibrėžtumo. Asmeninė tapatybė taip pat negali būti laipsniuojama, taip pat – priklausoma nuo faktų, kurie nesusiję su asmeniu. Todėl asmuo turi arba išsaugoti tapatybę laike griežtąja prasme, arba ją paprasčiausiai prarasti: šiuo atveju nėra jokio *tertium quid*. Vis dėlto, kad koks nors asmuo apskritai būtų identiškas laike ta griežtąja prasme, jis privalo neprarasti arba įgyti dalių, negali pasikeisti, negali būti *ens successivum* – turi būti substancialiu objektu. Jeigu asmenys nepraranda savo dalių, tai negali būti identiškai bet kokiomis aplinkybėmis, kuriomis dalis praranda. Konkrečiai kalbant, daiktai yra objektai, kurie nepalijami netenka (ir įgyja) savo dalių. Taigi

jei asmenys savo dalių nepraranda, jie negali būti identiški su daiktais. Taip pat asmenys negali būti konstituojami kitais objektais. Jeigu asmenys yra nei tapatūs su daiktais, nei jų konstituojami, nei gali prarasti dalių, tai jie turi būti mereologiškai paprasti objektai¹³. Taigi remiantis Chisholmo koncepcijomis, iš esmės dvi aplinkybės remia įsitikinimą dėl asmeninės tapatybės kriterijų trūkumo: a) identiško egzistavimas griežtąja (absoliučia) prasme; b) negalimumas konstituoti asmenis kitais objektais (*entia per alio*).

Pateiktos dvi pozicijos yra asmenybės suvokimo kaip paprasto, nesudėtinio objekto pavyzdžiai. Tačiau neredukcinio požiūrio į asmeninį tapatumą šalininkai nesiremia vien tik šiomis pozicijomis – tarp jų yra mąstytojų, kurie asmenis suvokia kaip sudėtinius objektus.

Bent jau vienas tokių mąstytojų yra Lynna Rudder Baker¹⁴. Pasak jos, asmenys – nors nėra identiški su kūnais arba biologiniais organizmais – vis dėlto yra jų konstituojami. Todėl jie yra fiziniai objektai tikrąja šio žodžio prasme bei sudėtiniai objektai. Asmenys yra būtinu būdu įkūnyti, tačiau tai, kokį kūną (kalbant apie jo giminę) turi konkretus asmuo, yra atsitiktinis dalykas – materialinė konstitucija nelemia esminių asmenybės savybių. Šias savybes – mąstymą, sąmonę, pirmu asmeniu nusakomą perspek-

tyvą – lemia giminė, kuriai asmuo priklauso. Asmenų išimtinumas, Baker nuomone, pagrįstas minėtos pirmojo asmens perspektyvos turėjimu, netgi daugiau, vadinamosios asmens buvimo sąlygos yra kildinamos iš šios asmeninės pradinės perspektyvos. Todėl susidaro aiškus pasaulio objektų skirstymas į tuos, kurie turi pirmuoju asmeniu nusakomas asmeninio buvimo sąlygas (asmenys), ir tuos, kurie turi trečiuoju asmeniu nusakomas buvimo sąlygas (organizmai, daiktai). Asmeninės tapatybės laikyseną lemia pirmuoju asmeniu nusakomos asmeninės perspektyvos laikysena, vis dėlto ši aplinkybė negali būti pakelta į bet kokių savybių kriterijaus rangą, kadangi pati asmeninė perspektyva suponuoja identifikaciją remiantis asmenybe (toks kriterijus būtų autoreferentiškas ir neinformatyvus). Toliau, savybė *būti asmeniu* jau nėra tinkama tolesnei redukcinei analizei „subasmeninė“ ar „asmenybės trečiuoju asmeniu“ terminija, be to, ji yra emergentinė savybė, o tai papildomai eliminuoja galimybę ją aiškinti terminais, rekuruojančiais į subemergentinę bazę. Taigi akivaizdu, kad pirmuoju asmeniu nusakomos asmeninės perspektyvos emergentiškumas ir eventualaus kriterijaus neinformatyvumas filosofei Baker yra pagrindiniai motyvai priimti neredukcinę poziciją¹⁵.

METODOLOGINIAI IR EPISTEMOLOGINIAI MOTYVAI

Pateiktas metafizinių motyvų, remiančių (SV) sąrašas, žinoma, nėra visas – jis apima tik keletą ryškių pavyzdžių. Dabar norėčiau panašiu būdu peržvelgti metodologines ir epistemologines

pozicijas, kalbančias apie (SV). Įžangoje vis dėlto norėčiau pažymėti, jog kai kada – nepaisant nominalių prieskyrų – tų pozicijų negalima galutinai atskirti nuo metafizinių motyvų. Vis dėlto viliuosi,

kad tai nesukels per didelės painiavos. Antrasis pažymėtinas dalykas, tai aplinkybė, kad pateiksiami pavyzdžiai priklauso labai skirtingos filosofinės prigimties mąstytojams, dažnai atrodantiems kaip intelektualiniai antipodai. Vis dėlto manau, kad būtent tai yra sugretinimo pranašumas, o ne jo yda.

Pradėkime nuo gana radikalaus pavyzdžio to mąstymo tipo, kurio metafizinės pažiūros diametriškai skiriasi nuo jau nurodytų filosofų, – Michaelio Jubieno¹⁶. Jubieno manymu, terminas „identiškas“ yra pirminis terminas, o pati identiškumo reliacija yra transgimininė ir atsirandanti (arba neatsirandanti) būtinu būdu. Pasak jo, garsusis Quine'o reikalavimas (*No entity without identity!*) dalyko literatūroje sulaukė neproporcingos reakcijos. Šį neproporcingumą lemia tai, kad kiek reikalavimas formuluoti skirtingus identiškumo kriterijus, esant skirtingų identiškumo atmainų postulatui, būtų pagrįstas, tiek jų reikalavimas tuo atveju, kai yra tik viena tos reliacijos atmaina, nėra nepagrįstas. Asmeninis identiškumas nėra kokia nors identiškumo atmaina ir neturi jokių tik jam būdingų kriterijų. Nes neegzistuoja jokios fundamentalesnės reliacijos, kurių terminais būtų galima išanalizuoti identiškumą. Gali būti, kad filosofai klaidingai nagrinėjamą problemą vadina „asmeninio identiškumo problema“ – gali būti, kad galvoje turima visai kita reliacija, pvz., specifinis ryšys *būti tuo pačiu asmeniu, kaip*. Šiuo atveju asmeninės tapatybės kriterijų problema nėra problema, susijusi su identiškumu kaip tokiu, bet traktuojama kaip netriviali *asmens* sąvokos analizė. Taip suformuluotos asmeninės tapatybės kriterijų problemos atžvilgiu

būtų galima išsakyti priekaištą, jog reliacija *būti tuo pačiu asmeniu, kaip* yra vis dar paprastas identiškumas, tačiau kylantis kažkokiu išimtiniu būdu, t. y. gimine aplinkotyje srityje. Vis dėlto problema slypi aplinkybėje, kad tokia samprata kvestionuoja, pirma, *identiškumo* sąvokos kaip pirminės sąvokos statusą, jos priorišumą, transgiminįškumą ir jos bendrumą; antra, suponuoja tai, ką būtent ketina kvestionuoti (kadangi taisyklingoje sąvokos *būti tuo pačiu asmeniu, kaip* analizėje reikalinga *identiškumo* sąvoka).

Labai panašiu būdu čia analizuojamą problemą traktuoja kitas mąstytojas – Trentonas Merricksas¹⁷. Pasak jo, visi tapatybės laike kriterijai numato identiškumą; bandymas analizuoti identiškumus laike identiškumo arba *egzistavimo momentu t* sąvokomis yra – atsižvelgiant į nurodytų sąvokų pirmumą, – geriausiu atveju neinformatyvus, blogiausiu – reprezentuoja rato klaidą. Panašiai neinformatyvus yra bandymas išanalizuoti *identiškumo* sąvoką, reliatyvizuotą iki giminės („*būvimas tuo pačiu K, kaip*“ = „*būti identišku su*“ + „*būvimas K*“). Lygiai taip *priklausomybės giminei* sąvokos analizė nepateikia identiškumo laike kriterijų. Merricksas taip pat atkreipia dėmesį, jog inkriminuojamų tapatybės kriterijų, reliatyvizuotų iki giminių, paieškos šaltiniu gali būti aplinkybė, kad liudijimai, nurodantys objektų identiškumo atsiradimą, priklauso nuo giminių, kurioms objektai priskiriami.

Lygiai taip Davidas S. Oderbergas pasisako už tapatybės kriterijų laike trūkumą, nors postūmis priimti šią poziciją jam yra mokslinėje literatūroje siūlomų redukcinių analizių kritinis nagrinėjimas. Oderbergas įtikinamai parodo,

panašiai kaip ir Richardas Swinburnas, kad joks siūlomas tapatybės kriterijus nebūna be priekaištų. Tie kriterijai yra arba implikuojantys autoreferenciją, arba neinformatyvūs, arba pasirodo esą – kontrapavyzdžių požiūriu – nepakankami, arba pagaliau neadekvatūs. Šios aplinkybės yra įžanginis pretekstas priimti neredukcinę poziciją¹⁸. Po to, remdamasis savo hylemorfine koncepcija, Oderbergas nurodo, kad substanciali objekto forma yra objekto tapatybės laike išsaugojimo priežastis – kiekvienas objektas, kuris praranda savo substancialią formą, nustoja egzistuoti. Vis dėlto priešasčių analizė, kodėl tapatybė laike yra išsaugoma, jokių būdu nėra būtinų ir pakankamų tos tapatybės sąlygų formulavimas¹⁹.

Asmeninės tapatybės kriterijų egzistavimą taip pat kvestionuoja Geoffrey Madellis²⁰, tačiau tai daro daugiau epistemologiniu aspektu. Jo įsitikinimu, asmeninė tapatybė pažinimui yra pasiekama tik iš pirmojo asmens perspektyvos: bet kokia procedūra, kuri siektų

nustatyti tapatybės sąlygas pasiremdamas empiriniais liudijimais, taigi iš trečiuoju asmeniu įvardijamos perspektyvos, būtų iš esmės nepavykusi. Mat kiekvienos mentalinės būklės atžvilgiu galima iškelti klausimą: ar tai yra mano, ar nėra mano. Tai yra aiškus dalykas, klausimas, numatantis du galimus atsakymus. Pirmiausia tai susiję su autoidentifikacija. Esant prielaidai, kad terminas „aš“ yra paprastas terminas, turintis savo designatą, teiginiai, verifikuojantys mano įsitikinimus, yra pasaulio faktus aprašantys teiginiai (termino designatui tiesiogiai esant duotam mano sąmonėje). Vis dėlto, pasak Madellio, iš jokio fizinio pasaulio aprašymo, net ir detaliausio, logiškai nekyla įsitikinimas, kad „aš esu šio pasaulio dalis“. Kadangi trečiuoju asmeniu reiškiamas asmeninė perspektyva ignoruoja skirtumą tarp tokio tipo ištarnių kaip „*x* yra *P-savybiškas*“ ir „Aš esu *P-savybiškas*“²¹, todėl joks eventualus aprašas trečiuoju asmeniu, neva susijęs, pvz., su mano tapatybe, negali manęs įtikinti, kad jis yra su manimi susijęs.

APŽVALGOS PAMOKOS

Be abejo, anksčiau pateiktus siūlymus derėtų aprūpinti gausesniais komentarais ir kritinėmis pastabomis. Pats šių siūlymų pristatymas yra pasirinktinis ir neišsamus. Vis dėlto nesileisdamas į šiuos techninius klausimus norėčiau susikaupti prie bendresnių išvadų, kurios gali kilti dėl (SV) motyvų.

Neslėpsiu, kad mano simpatijos skirtos šiai pažiūrai, nors jos ne visada sutampa su už jos slypinčiais filosofiniais argumentais. Žvelgiant prielankiai į tam

tikras neredukcinės pažiūros versijas, sunku jai nepripažinti bent dalinio teisingumo. Man atrodo, kad analizės, vedančios šios pažiūros pripažinimo link, kiek daugiau nušviečia asmeninės tapatybės tyrinėjimus. Tai daro priešingai gana paplitusiai nuomonei, kad neredukcinė pozicija yra neinformatyvi ir intelektualiai neįdomi.

Siūlymai, kuriuos pateiksiu, yra pamoka, kurią pats gaunu *the Simple View* šalininkų tekstuose, – įtariu, kad skaity-

tojai gali šiuo atveju turėti visiškai kitokią nuomonę. Mano siūlymai yra paremti mano paties įžvalgomis dėl tam tikrų klausimų.

Pirmoji teorinė nauda, kurią gaunu iš pateiktų analizių, yra didelis skepticizmas tapatybės kriterijų kaip tam tikrų metafizinių teiginių atžvilgiu. Turbūt reikia sutikti su Jubienu ir Merricksu, kad jeigu identiškumas suprantamas taip, kaip tai daroma logikos pagrindu, tai reikalavimas kriterijų, neva nurodančių, kas turėtų tą identiškumą – ontine prasme – grįsti, yra iš esmės netaiklus. Identiškumo egzistavimas (arba neegzistavimas) yra absoliučiai pirminis, neapibrėžiamas ir neanalizuojamas – nepriklausomai nuo to, ar klausiama apie skaičius, asmenis ar laivus²². Maža to, *identiškumo* sąvoka yra transcendentali sąvoka, o tai visiškai ignoruojama šiuolaikinėje filosofinėje dalyko literatūroje²³. Be to, identiškumo reliacija yra bent jau ekvivalencijos reliacija, o tai reiškia, kad ji negali būti tos pačios apimtys su bet kokia galima lygiavertiška kriterijų reliacija (ir todėl ji kvestionuoja identiškumo kriterijų adekvatumą metafizinei interpretacijai, o tai savo ruožtu netiesiogiai byloja už neredukcinę poziciją). Į siūlomuose kriterijuose iškeliamas laiko kontinuumo, kauzalinio sąryšio ar sutapimo reliacijas galima žvelgti kaip į identiškumą lydinčius sąryšius, tačiau ne kaip į reliacijas, jį konstituojančias. Dėl šios priežasties vis dėlto nedera *a limine* atsisakyti tapatybės kriterijų: jie toliau gali funkcionuoti kaip evidenciniai kriterijai ir išsaugoti savo epistemines vertes. Tačiau jie negali būti nei identiškumo definicijomis, nei propozicijomis,

identiškumą redukuojančiomis į kitus faktus, taip pat nei kokiomis nors giminių terminų, kurie jose vartojami, definicijomis. Neredukcinės pažiūros pagrindu formuluojamų teiginių apie asmeninį tapatumą teisingumo sąlygos kiekvieną kartą yra paties identiškumo atsiradimo atvejai – už šio atsiradimo neslypi jokie kiti papildomi faktai²⁴.

Antroji pamoka būtų tai, kad neredukcinio požiūrio pripažinimas iš esmės nėra priklausomas nuo materializmo ginčo su dualizmu. Tarp jo šalininkų yra tiek ir Oderbergo ar Swinburne'o sukirpimo dualistų, ir Jubienu tipo materialistų, tiek ir filosofų, kurie, kaip Merrickas, įsitikinę, kad asmenys yra biologiniai organizmai. Aiškus dalykas, neredukcinė pažiūra dažniau draugauja su dualistiniais įsitikinimais, tačiau nėra jokių priežasčių *a priori*, kad taip turėtų būti. Atrodo, kad tai yra tam tikras šios pozicijos pranašumas.

Trečia, ko gero, reikėtų rimtai įvertinti svarbią Jubienu (iš dalies ir Chisholmo) sugestiją, kad kada filosofai nagrinėja asmeninės tapatybės klausimą, gali būti, jog jie turi galvoje kokią nors kitą reliaciją (pvz., specifinę reliaciją *būti tuo pačiu asmeniu, kaip*, kuri, tiesa, apeliuoja į identiškumą, bet ir net tik į jį)²⁵. Pirmoji sugestija šia kryptimi būtų įžvalga, kad vadinamosios tapatybės paradoksų formuluotėse ir gausiuose mintiniuose eksperimentuose *identiškumo* sąvoka dažnai vartojama skirtingomis prasmėmis (patys tie paradoksai juk yra formuluotės kasdiene kalba). Gali būti, kaip manė Chisholmas, kad tuose paradoksuose painiojama *identiškumo* sąvoka griežtąja ir filosofine prasme su kasdiene jos są-

voka. Šį painiojimą nurodytų gana dažnas viena kitai priešingų intucijų atsiradimo faktas, kiekvieną kartą sukeliamas minėtų eksperimentų ir paradoksų. Antras šios krypties apmąstymo elementas – pažodžiui akceptuoti Jubieno diagnozę predikato *būti tuo pačiu asmeniu, kaip* adresu. Kaip tai darytina? Mano sugestija – viena iš daugelio galimų šiame kontekste – būtų tokia. Ne visada, kai kokios nors problemos apraše vartojame terminą „identiškas“, mus tai automatiškai įpareigoja tą problemą siekti su identišku arba, o tai problemiščiau, su įsitikinimu, kad identiškas sudaro dalį pradinės problemos. Kai filosofai kalba apie tapatybę laike, galvoje turi trukmę. Tačiau pati trukmės reliacija neturi būti vienarūšė: vienu atveju tai gali būti paprasčiausiai identiškas, kitu – tai kitos reliacijos. Sprendimas, pagal kurį trukmė laike yra vien tikrai ir išimtinai identiško klausimas, man atrodo intuityviai klaidingas. Lygiai taip intuityviai klaidingas atrodo esąs įsitikinimas, kad tapatybė laike redukuojama į kokias nors kitas, fundamentalesnes reliacijas. Natūralesnis man atrodo sprendimas, pagal kurį tam tikri objektai trunka laike, kadangi kaip tokie yra visiškai duoti (*wholly present*) kiekvieną savo trukmės akimirką ir todėl išsaugo identišumą, o tam tikri kiti – kadangi yra susieti kokiomis nors papildomomis, taip pat esminėmis reliacijomis. Abiem atvejais kalbama ne apie tapatybės kriterijus, bet apie trukmės kriterijus: kartą trukmės sąlyga būtų pats identiškas, kitą kartą – sąryšis tam tikrų reliacijų, ekvivalentiškų savo svarba identišku. Nematau jokios priežasties *a priori*,

dėl kurios trukmė negalėtų būti ontologiniu požiūriu nevienarūšė. Ryšys, apie kurį užsimena Jubienas, t. y. ryšys *būti tuo pačiu asmeniu, kaip*, galėtų būti analizuojamas šiuo būdu:

(A) x momentu t_1 yra tuo pačiu asmeniu, kaip y momentu $t_2 \equiv x$ yra asmeniu momentu $t_1 \wedge y$ yra asmeniu momentu $t_2 \wedge x = y$

arba alternatyviu būdu:

(A*) x momentu t_1 yra tuo pačiu asmeniu, kaip y momentu $t_2 \equiv x$ yra asmeniu momentu $t_1 \wedge y$ yra asmeniu momentu $t_2 \wedge x$ momentu t_1 yra genetiškai identiškas su y momentu t_2 .

Šiuo atveju toji buvimo genidentiškam trukmė nuo t_1 iki t_2 turėtų pelnyti kokią nors papildomą analizę (pvz., identiško arba/ir erdvės ir laiko kontinuumo arba kauzalinio ryšio terminais). Pagal šią įžvalgą kai kurie objektai galėtų trukti išsaugodami identišumą (pvz., asmenys, elementariosios dalelės), kiti – išsaugodami erdvės ir laiko kontinuumą arba tam tikrų savo dalių identišumą (pvz., laivai). Aišku, ryšiai, pritaikomi *trukmės sąvokos rekonstrukcijai*, neturėtų turėti visiškai tų pačių formalių savybių, kaip ir identiško sąryšis (išskyrus situaciją, kai trukmė būtų paprasčiausias identiškas). Visų šių savybių atskleidimas yra papildomos filosofinės analizės uždavinys, kuriai čia stinga vietos (Chisholmo *identiško plačiaja ir kasdiene prasme sampratą* čia reikėtų įkomponuoti į sistemiškai rekonstruotą *trukmės sąvoką*²⁶; ši rekonstrukcija šiuo atveju turėtų apimti identiško sąryšį ir tam tikrus kitus sąryšius – panašų bandymą kadaise jau atliko Zdzisławas Augustynekas, nors, žinoma, ne čia nagrinėjamų motyvų pa-

grindu ir nekeldamas tikslo pašalinti čia sprendžiamas problemas)²⁷.

Ketvirtasis moralas, mano manymu, kylantis iš pateikto sugretinimo bei iš dalies sutampantis su Jubieno pastabomis ir tam tikromis Haroldo W. Noonano analizės dalimis²⁸, yra šis. Pradinis reikalavimas formuluoti būtinas ir pakankamas konkretaus asmens buvimo laike sąlygas iš esmės tolygus reikalavimui pateikti būtinas atitinkamo giminės termino vartojamumo sąlygas. Todėl tai yra reikalavimas rūpimai analizei suformuluoti *buvimo asmeniu* (resp. *buvimo asmeniu* momentu t_1 ir t_2) sąvoką. Taip pat tokia analizė turėtų išvardyti vadinamąsias buvimo sąlygas objektams, kurie patenka į šios sąvokos apimtį (čia kalbama bent jau apie provizorinį apibrėžimą, po kokių pokyčių objektas dar gali išlikti ir kokius patyres išlikti negali). Tai neturėtų stebinti: šis postulatas sutampa su ne kartą dalyko literatūroje formuluotu įspėjimu, kad prieš formuluojant kokias nors asmenų tapatybės laike sąlygas, pirma reikia nustatyti, kas yra asmuo (mat kritiniai balsai nurodo, kad šiuo atveju dažnai mėginami formuluoti minėtieji kriterijai be jokio gilesnio susimąstymo apie prigimtį to, kam šie kriterijai turi būti taikomi). Taigi šią išvadą derėtų interpretuoti, regis, kaip raginimą imtis tolesnių antropologinių analizių.

Penktoji pamoka, tiesa, susijusi su ankstesniaja, yra tokia. Kaip atrodo, prob-

lemos sprendimo raktas yra santykio tarp *asmens* sąvokos ir *žmogaus*²⁹ sąvokos apibrėžimas. Reikėtų nustatyti, ar abi sąvokos turi tą pačią reikšmę ir tą pačią apimtį, ar abi turi, pasakyčiau, ontologinį reikšmingumą. Šis banalus reikalavimas gali turėti visai nebanalias konsekvencijas. Juk gali būti taip, kad terminai turi skirtingą prasmę, tačiau tokią pačią apimtį; gali paaiškėti, kad turi skirtingas apimtis esant skirtingoms prasmėms. Pagaliau gali būti taip, kad, pvz., terminas „asmuo“ nereiškia jokios ontologinės esybės, jog yra „atviras“ terminas, koduojantis normatyvines, religines, teisines, tačiau nebūtinai – ontines prasmes. Neabejotina, kad terminas „asmuo“ yra klasifikacinis terminas, tačiau abejoju, ar jis, panašiai kaip terminas „žmogus“, yra natūralus giminės terminas. Jeigu „asmuo“ turėtų ontologinį reikšmingumą, reikėtų aiškiai nurodyti jo ir „žmogaus“ termino reikšmių skirtumus bei pagrįsti jo ontologines privilegijas. Pats dabar neįžvelgiu tos specifikos, tačiau gali būti, kad šiuo atžvilgiu egzistuočių tam tikros teorinės galimybės, pvz., mėginimas parodyti, kad asmuo būtinu būdu yra apdovanotas sąmone, o žmogus – tik atsitiktinai; arba kad asmuo yra būtinai protingas, o žmogus – tik atsitiktinai protingas, arba kad asmuo yra tikrasis savo mentalinių būsenų subjektas, o žmogus jų subjektas yra tik ant-riniu būdu.

UŽSKLANDA

Atrodo, kad pateiktieji svarstymai nurodo keletą esminių neredukcinio požiūrio bruožų. Pirma, kaip minėta, jis nėra vienalytė pozicija: tezės (SV) akceptacija

lydi aibę kitų pakeleivingų teiginių – metafizinių, metodologinių, turinčių labai skirtingus filosofinius turinius. Būtent šios įvairovės padarinys yra tai, kad *the Simple*

View iš esmės nėra paprasta pozicija. Antra, nėra pozicija intelektualiai neįdomi ir neinformatyvi. Pakaktų bent jau šiame kontekste įžvelgti, kaip jos priėmimas paveikia daugelio mintinių asmens tapatybės eksperimentų vertinimą. Trečia, kaip stengiausi parodyti, priėmus (SV) galimas labai įdomus trukmės kaip ontologinių reliacijų sąryšio koncipavimas. Tuo pat

metu *the Simple View* neverčia identiškumo kriterijų atsisakyti kaip tam tikrų diagnostinių ir evidencinių įrankių; netgi leidžia egzistuoti metafiziškai interpretuotiems identiškumo kriterijams kaip jos būtinų sąlygų išraiškoms. Taigi atrodo, kad dabartinė neredukcinė pažiūra yra tarpinėje fazėje – kuriant labiau išplėtotą ir brandžią metafizinę poziciją.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Žr. Dean W. Zimmerman, Criteria of Identity and the „Identity Mystics“, *Erkenntnis* 48 (1998), p. 281–301.
- ² Deja, tezė (SV) neišreiškia visos neredukcinės pozicijos apimties. Juk egzistuoja tokios jos atmainos – čia pateikiamos kaip redukcinės, – kurių atstovai patys jas apibrėžia kaip neredukcines. Jų pavyzdžiu gali būti Swinburne'o koncepcija, pasak kurios asmens tapatumas yra grįstas sielos tapatumu, o šis toliau jau neredukuojamas. Galima, sekant Olsonu, pasakyti, kad neredukcinė pozicija yra tezė, jog asmeninė tapatybė yra neredukuojama arba pagrįsta kažkuo, kas pats yra neredukuojama. Vis dėlto sunku tai pripažinti kaip patenkinamą charakteristiką. Atkreipdamas dėmesį į šią komplikaciją, norėčiau tik pademonstruoti, kad anksčiau nurodytas sisteminis paaiškinimas nėra visai preciziškas. Plg. Eric T. Olson, In Search of the Simple View, Georg Gasser, Matthias Stefan (red.), *Personal Identity: Complex or Simple?* Cambridge University Press, Cambridge 2012, p. 56. Šiame tekste praleistų Swinburne'o pažiūrų klausimu plg., pvz., Richard Swinburne, *The Evolution of the Soul*. Oxford University Press, Oxford, 1997, p. 145–173; Richard Swinburne, *Mind, Brain, and Free Will*. Oxford University Press, Oxford, 2013, p. 141–173.
- ³ Plačiau tapatybės kriterijų tema plg., pvz., E. Jonathan Lowe, What Is a Criterion of Identity? *Philosophical Quarterly* 39 (1989), p. 1–21; E. Jonathan Lowe, Sortals and the Individuation of Objects. *Mind and Language* 22 (2007), p. 514–533; Timothy Williamson, *Identity and Discrimination*. Basil Blackwell, Oxford, 2013, p. 144–153.
- ⁴ Plg., pvz., Harold W. Noonan, What Is a One-

Level Criterion of Identity? *Analysis* 69 (2009), p. 274–277.

- ⁵ Įdomu, jog asmenų pripažinimas tokiais objektais padaro, pvz., kai kuriuos mintinius eksperimentus, formuluotus Dereko Parfito, negalimus *ad initio*.
- ⁶ Plg.: E. Jonathan Lowe, *More Kinds of Being: A Further Study of Individuation, Identity, and the Logic of Sortal Terms*. Willey-Blackwell, Oxford, 2009, p. 23. Galbūt verta pridurti, kad Lowe'ui tapatybės kriterijai yra tam tikros metafizinės, ne epistemologinės tezės. Vis dėlto minėtoje metafizinėje tezėje, be abejonės, yra pažintinių verčių. Lowe'as čia numato teiginių apie identiškumą teisingumo sąlygas.
- ⁷ Angl. *a natural kind term* arba *a substance sortal concept*.
- ⁸ Plg.: E. Jonathan Lowe, *More Kinds of Being: A Further Study of Individuation, Identity, and the Logic of Sortal Terms*. Willey-Blackwell, Oxford, 2009, p. 120.
- ⁹ Tai, kad kas nors nėra būtinai materialu, nereiškia, kad visada yra nematerialu.
- ¹⁰ Plg. E. Jonathan Lowe, *Personal Agency. The Metaphysics of Mind and Action*, Oxford University Press, Oxford 2008, p. 92–118.
- ¹¹ Plg. Roderick M. Chisholm, Parts as Essential to Their Wholes. *The Review of Metaphysics* 26 (1973), p. 581–603; Roderick M. Chisholm, Mereological Essentialism: Some Further Considerations. *Review of Metaphysics* 28 (1975), p. 477–484.
- ¹² Plg. Roderick M. Chisholm, The Loose and Popular and the Strict and Philosophical Senses of Identity. Norman S. Care, Robert H. Grimm (red.), *Perception and Identity*. Case Western Reserve University Press, Cleveland, 1969, p. 82–106.

- ¹³ Priekaištai čia nurodytiems ginčytiniems sprendimams, ypač kalbant apie asmenis, plačiau pateikti, pvz., Roderick M. Chisholm, *On Metaphysics*. University of Minnesota Press, Minneapolis, 1989, p. 124–127. Verta šiame kontekste pacituoti paties Chisholmo žodžius: “If I am a physical thing, then the most plausible hypothesis would seem to be that I am a proper part of this gross microscopic body, even if there is no way of telling from the ‘outside’ which proper part I happen to be. If I am a nonphysical thing, then either I am composed of some nonphysical stuff or I am a monad. But what kind of ‘stuff’ could be nonphysical?” Tolesnių Chisholmo pozicijos pripažinimo padarinių tema gvildinama, pvz., Mariusz Grygianiec, *Personal Identity through Time: Some Consequences of Essentialism*. Anna Brożek (red.), *Logic, Methodology and Philosophy of Science at Warsaw University*. t. III, Semper, Warszawa, 2008, p. 61–67.
- ¹⁴ Plačiau metafizinės autorės pažiūros aptariamos: Lynn R. Baker, *Persons and Bodies: A Constitution View*. Cambridge University Press, Cambridge, 2000; Lynn R. Baker, *The Metaphysics of Everyday Life*. Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- ¹⁵ Plačiau metafizinės autorės pažiūros aptariamos plg. Lynn R. Baker, *Persons and Bodies: A Constitution View*, Cambridge University Press, Cambridge 2000; Lynn R. Baker, *The Metaphysics of Everyday Life*, Cambridge University Press, Cambridge 2007.
- ¹⁶ Plg. Michael Jubien, *The Myth of Identity Conditions*. *Noûs* 30 (1996), Supplement: Philosophical Perspectives 10, *Metaphysics*, p. 343–356; Michael Jubien, *Possibility*. Oxford University Press, Oxford, 2009, p. 46–54.
- ¹⁷ Plg.: Trenton Merricks, *There Are No Criteria of Identity Over Time*. *Noûs* 32 (1998), p. 106–124. Žr. taip pat Trenton Merricks, *Endurance, Psychological Continuity, and the Importance of Personal Identity*. *Philosophy and Phenomenological Research* 59 (1999), p. 983–997. Dalinę šios pozicijos kritiką, mano manymu, neįtikinamą, galima rasti Dean W. Zimmerman, *Criteria of Identity and the ‘Identity Mystics’*. *Erkenntnis* 48 (1998), p. 281–301.
- ¹⁸ Plg. David S. Oderberg, *The Metaphysics of Identity over Time*. Macmillan/Palgrave, London, 1993, ypač 7-ąjį skyrių.
- ¹⁹ Plg.: David S. Oderberg, *Real Essentialism*. Routledge, London, 2007, p. 117–120, 255–260.
- ²⁰ Plg.: Geoffrey Madell, *Personal Identity and the Idea of a Human Being*. David Cockburn (red.), *Human Beings*. Cambridge University Press, Cambridge, 1991, p. 127–142. Kiti Madellio darbai, apimantys artimus svarstymus: *The Identity of the Self*. Edinburgh University Press, Edinburgh, 1981; *Personal Identity and Objective Reality*, [In:] John J. MacIntosh, Hugo A. Meynell (red.), *Faith, Scepticism and Personal Identity*. University of Calgary Press, Calgary, 1994, p. 185–198; *The Road to Substance Dualism*, [In:] Pierfrancesco Basile, Julian Kiverstein, Pauline Phemister (red.), *The Metaphysics of Consciousness*. Royal Institute of Philosophy Supplement 67, Cambridge University Press, Cambridge, 2010, p. 45–60; *The Essence of the Self: In Defense of the Simple View of Personal Identity*. Routledge, London, 2015.
- ²¹ Plg., pvz., Garrett Evans, *The Varieties of Reference*. Clarendon Press, Oxford, 1982, p. 255–256.
- ²² Verta atkreipti dėmesį į aplinkybę, kad toks nuoseklus identiškumo traktavimas, pirma, pašalina dalį dalyko literatūroje formuluojamų mintinių eksperimentų, kita vertus – likusią jų dalį parodo visai kita šviesa, nei buvo kelti.
- ²³ Į aplinkybę, kad identiškumo sąvoka yra transcendentali sąvoka, atkreipė mano dėmesį Uwe Meixneris. Šiuo klausimu plg., pvz.: Uwe Meixner, *Einführung in die Ontologie*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2004, p. 22–27.
- ²⁴ Plg. Nathan U. Salmon, *Metaphysics, Mathematics, and Meaning*. *Philosophical Papers I*. Oxford University Press, Oxford, 2005, p. 153–154.
- ²⁵ Plg. Michael Jubien, *The Myth of Identity Conditions*. *Noûs* 30 (1996), Supplement: Philosophical Perspectives 10, *Metaphysics*, p. 352–355.
- ²⁶ Tiesioginės sukcesijos ir kitų sąvokų tema plg.: Roderick M. Chisholm, *Person and Object: A Metaphysical Study*. Open Court Publishing Company, La Salle, 1976, p. 98–104.
- ²⁷ Šia tema plg. Zdzisław Augustynek, *Identyczność genetyczna*, *Studia Filozoficzne* 2(1984), p. 31–42; Zdzisław Augustynek, *Substancja – przyczynowość – przestrzeń – czas*, [In:] *ibid.*, *Czasoprzestrzeń. Eseje filozoficzne*, WFiS UW, Warszawa, 1997, p. 99–111; Zdzisław Augustynek, *Wspólna podstawa przestrzeni i czasu*, [In:] *ibid.*, *Czasoprzestrzeń. Eseje filozoficzne*, WFiS UW, Warszawa, 1997, p. 51–57; Augustynekio darbų sisteminimą galima rasti šiame darbe: Mariusz Grygianiec, *Aksjomatyczne definicje genidentyczności*, *Filozofia Nauki* 1 (2011), p. 25–37;

M. Grygianiec, Variants and Criteria of Genidentity, [In:] A. Brożek, J. J. Jadacki, W. Strawiański (red.), *Logic, Methodology and Philosophy of Science at Warsaw University*, t. II, Semper. Warsaw, 2005, p. 161–171. Kaip paminėjau aukščiau, *genidentiškumo* sąvoką galima apibrėžti aksiomiškai, pasinaudojant sąvokomis *identiškumas*, *laiko kontinuumas* ir *kauzalinis ryšys*. Tesėjo laivo paradokso atveju, remontuojamas laivas nebūtų su Tesėjo laivu, tačiau būtų su juo genidentiškas (tarp kai kurių laivo dalių egzistuočių identiškumas, be to, abu laivai sudarytų laikiskai vientisą materialių dalių aibę, o tarp daugelio abiejų laivo dalių egzistuočių ir kauzaliniai ryšiai). Apie *genidentiškumo* sąvokos taikymą trukmės problematikai taip pat plg.: Peter Simons, *The Thread of Persistence*. Ch. Kanzian (red.), *Persistence*. Ontos Verlag, Frankfurt, 2008, p. 165–183. Pasak Simonso, tipinės, laike trunkančios partikuliarijos (*continuants*), yra invariantai, konstituoti kaip genidentiškumo abstrakcijų ryšių klasės tarp trunkančių objektų sudedamųjų laikinių dalių (*occurents*), žinoma, šios sudedamosios dalys turi būti identifikuojamos nepriklausomai nuo laiko trukmėje esančių objektų. Tarp Lenkijos filosofų *genidentiškumo* sąvoką aksiomiškai apibrėžė – nepriklausomai nuo Augustyneko – Eugeniuszas Żabskis – plg. Eugeniusz Żabski, *Notka o paradoksie statku Tezeusza oraz identyczności genetycznej*. *Filozofia Nauki* 1 (2008), p. 75–82.

²⁸ Plg. Harold W. Noonan, *Identity Eliminated*. *Analysis* 67 (2007), p. 122–127; Harold W. Noonan, *The Complex and Simple Views of Personal Identity*. *Analysis* 71 (2011), p. 72–77. Nors iš esmės sutinku su Noonano diagnoze, kad daug problemų, formuluotų padedant *identiškumo* sąvokai, galima performuluoti tokiu būdu, kad jos neliestų minėtos sąvokos, abejoju tuo, kad *trukmės* sąvokos analizėje *identiškumą* būtų galima eliminuoti (net jei apraše nefigūruoja pats „identiškumo“ terminas). Vien tik kitoks problemos išvertimas ne visada padeda pašalinti filosofinę problemą – priešingai kai kurių filosofų manymui.

²⁹ Dėl ontologinių asmens ir žmogaus sąvokų skirtumų išryškavimo, kaip atrodo, esame dėkingi Locke'ui – plg. E. Jonathan Lowe, *More Kinds of Being: A Further Study of Individuation, Identity, and the Logic of Sortal Terms*. Wiley-Blackwell, Oxford, 2009, p. 108, 113–114. Pažymėtina, kad nepaisant savo metafizinės reikšmės, diskutuojamas skirtumas dalyko literatūroje nėra kaip nors perdėtai eksploatuojamas. Kaip ir šio skirtumo svarbumas, taip ir kitų, ne tik žmogiškų asmenų buvimo galimybė yra plačiau aptariama Erico T. Olson darbuose – plg. E. T. Olson, *The Human Animal*. Oxford University Press, New York 1997; *ibid.*: *What Are We? A Study in Personal Ontology*. Oxford University Press, Oxford, 2007.